

انگیزه و خاستگاه مقام اندرزگری کرزوس نزد کورش در نظر مورخان یونانی

نویسنده: یزدان صفایی

کورش دوم، همواره نزد تاریخ‌نگاران به عنوان پادشاهی که با شاهان شکست خورده، به مهربانی و بزرگواری رفتار می‌کرده است، شهره و نامور بوده است. این شهرت و آوازه‌ی کورش، هرچند که باید برخاسته از واقعیت ذاتی او بوده باشد اما گاهی به صورت افراطی در نظر مورخان کلاسیک، آب و تاب داده شده است تا جایی که به شاه مغلوب، مقام شگفت‌انگیزی چون مشاور و اندرزگر کورش نسبت داده شده است. در این مقاله، تلاش نگارنده بر کشف و جستجوی علت و خاستگاه مقام والای کرزوس نزد کورش در نظر مورخان بوده است.

هرودوت پس از روایت نبرد دولت لیدی در برابر پارسی‌ها و فتح سارد، در قالب داستانی طولانی و کش‌دار، از احترام بالای کرزوس نزد کورش پس از شکست در برابر پارسی‌ها، سخن می‌گوید. بدین صورت که کرزوس سخنان حکیمانه‌ای ابراز می‌کند و این سخنان نزد کورش بسیار پسندیده می‌نماید. و همین نیز مایه‌ی نجات او و برکشیدن‌اش به عنوان مشاور پادشاه هخامنشی می‌شود. (هرودوت، کتاب یکم، بندهای ۷۶ تا ۹۰)

در منابع یونانی، کرزوس نزد کورش مقام مشاور پیدا می‌کند. تاجایی که هنگام شورش پاکتی‌پس -مسئول رسیدگی به امور گنجینه‌های کرزوس- علیه کورش، کرزوس مورد مشورت کورش قرار می‌گیرد و کورش از پیشنهادی که او در این باره ارائه می‌دهد، استقبال می‌کند. (هرودوت، کتاب یکم، بندهای ۱۵۴ و ۱۵۵). برخی از مورخان معاصر نیز کرزوس را اندرزگر بزرگ شاه نامیده‌اند. (اومستد، ۱۳۸۰: ۵۵) هر چند که گزنفون، کرزوس را تنها در مقام هم‌صحبت کورش قرار می‌دهد. (گزنفون، کتاب هفتم، فصل دوم، ص ۲۰۵)

اما در جایگاه نقد این روایت یونانی، باید خاطر‌نشان کرد که داستان هرودوت درباره‌ی چگونگی ارج و قرب یافتن کرزوس نزد کورش، به اندازه‌ای خیال‌پردازانه و دارای الگوهای داستانی-هیجانی است که نگارنده را مطمئن می‌سازد که منبع روایت هرودوت، گفته‌های افسانه‌ای-اسطوره‌ای رایج میان مردم لیدی بوده است. اما چنین روایت‌هایی از کجا سرچشمه می‌گیرند؟ آیا می‌توان پیشینه‌ای تاریخی برای علت به وجود آمدن داستان‌های ستایش‌آمیز از کرزوس توسط مردم لیدی، یافت؟ و اگر آری، آن چیست؟

طبق گزارش هرودوت، کرزوس دو پسر داشت، یکی از آن دو کر و لال بود، در حالی که دیگری از بسیاری لحاظ از جوانان هم‌سن خود پیش بود. این پسر آتیس نام داشت. آتیس که فرزند خوش‌رو و نیک‌رفتاری، برای پدر بود، در جوانی بر اثر حادثه‌ای جان خود را از دست می‌دهد. این فرزند به اندازه‌ای برای کرزوس عزیز بود که دو سال در مرگ او به سوگ نشست. (هرودوت، کتاب یکم، بندهای ۳۴ تا ۴۶). داشتن فرزند برای کرزوس اهمیت به‌سزایی داشته است تا جایی که او یکبار از معبد آپولون می‌پرسد که آیا صاحب فرزند می‌شود یا خیر؟ و هنگامی که پاسخی نمی‌شنود ضمن قربانی کردن و پرداخت مبلغ هنگفتی از هاتف معبد می‌پرسد که برای داشتن فرزند چه تدابیری باید بیندیشد؟ (گزنفون، کتاب هفتم، فصل دوم، ص ۲۰۴)

احتمالاً نقص فرزند دیگر علت عزیزتر شدن آتیس، بوده است و همین عزیز بودن فرزند نزد شاه سارد، می‌توانسته پس از مرگ‌اش تأثیر عمیقی بر شخص کرزوس بگذارد. بدون شک از دست رفتن شاهزاده‌ی جوان که می‌توانست پس از شاه، بر مردم لیدی حکومت کند، در ذهن لیدی‌ها تأثیر به‌سزایی گذاشته است و خاطر و یاد پسر جوان شاه، با ورود کورش پیروز -که کرزوس را زنده نگه می‌دارد- درهم‌می‌آمیزد و در روایت‌های شفاهی میان لیدی‌ها، کورش به عنوان

فردی که به نوعی جانشین کرزوس، و مورد مشورت او قرار گرفته است، نقش پسر و جانشین از دست رفته‌ی کرزوس را به خود می‌گیرد.

می‌دانیم که ویژگی حکومت کوروش، پذیرفته شدن از سوی ملل مغلوب با رضایت خاطر خودشان بوده است. (دیودور کتاب نهم، ۲۴. بریان، ۱۳۷۹: ۱۲۳) و در مورد مردم لیدی، این پذیرفته شدن، احتمالاً به دلیل تجسم پسر کرزوس در قالب کوروش بوده است.

در بررسی رفتار کوروش با کرزوس، یک احتمال آن است که کرزوس توسط کوروش کشته شده باشد. در سالنامه‌ی نبونید، طی گزارش‌های سال نهم (۵۴۷ پ. م) ضمن گزارش لشکرکشی کوروش به کشوری که نامش به صورت ناقص آمده: «لو...» اشاره شده که شاه آن کشور به دستور او کشته شده است. (Oppenheim, ۱۹۶۹: ۳۱۷-۳۶۵)

اگر نام این کشور را که ناقص به ما رسیده است، لودیه (= لیدی) فرض کنیم، دلیل دیگری بر اختراع بودن نقش مشاوره‌ی کرزوس خواهد بود چرا که در این صورت، کرزوس پیش از آنکه فرصتی داشته باشد که به کوروش پند و اندرز بدهد، به دستور او کشته شده است. اما نگارنده چندان اصراری بر این خوانش، و نتیجه‌ی حاصل از آن ندارد و بر اساس پژوهش‌های تازه‌تر با این احتمال موافق نیست چرا که این پژوهش‌ها خوانش جدیدی از این واژه و نتیجه‌گیری دقیق‌تری ارائه می‌دهند:

بر خلاف دیدگاه رایج حرف اول نمی‌تواند «LU» خوانده شود که نیازمند این است که به صورت [ud-di] Lu خوانده شود تا از آن لیدی گرفته شود. تطبیق دستخطها نشان می‌دهد بدون شک، آن کاراکتر حرف «ل» را نشان می‌دهد و تنها بازسازی ممکن [raš-tu] - ũ - اورارتو- است. یعنی بر اساس سالنامه‌ی نبونید، کوروش، پادشاه اورارتو را از میان برده است و نه کرزوس، پادشاه لیدی را. (Rollinger, ۲۰۰۴: ۵۶-۵۱)

همچنین تصویری وجود دارد که کرزوس را بر روی کومه‌ای از هیزم نشان می‌دهد که بیکر دومی در حال آتش زدن هیزمها است. این تصویر بر روی گلدانی نقش شده است که اکنون در موزه‌ی لوور پاریس قرار دارد و از ناحیه‌ی ولچی Vulci به دست آمده، مربوط به پانصد پیش از میلاد، است و اثر هنری نقاشی به نام موسون Muson است. (همایون:

۱۳۵۵: ۴۴-۴۳). این تصویر نیز کرزوس، را طوری نشان می‌دهد که گویی با اراده و خواست خود، قصد آتش زدن خویش را دارد و در نتیجه، جمله‌ی «که شاه آن کشور به دستور او کشته شده است» از «سالنامه‌ی نیونید» نمی‌تواند اشاره‌ای به کشته شدن کرزوس باشد. همچنین روایت هرودوت، مبنی بر آماده سازی آتش به دستور کوروش (هرودوت، کتاب یکم، بند ۸۶) نمی‌تواند معتبر باشد. به ویژه که به گفته‌ی همو پیش از گشودن سارد، کوروش از سربازانش خواسته بود که کرزوس نباید آسیب ببیند. (هرودوت، کتاب یکم، بند ۸۰)

کرزوس نیز موفق به خودکشی نمی‌شود و به گفته‌ی کتزیاس در واقع کوروش، کرزوس را با احترام پذیرفت و در نزدیکی اکباتان، شهر بزرگ «بارنه» را در اختیار او گذاشت. (خلاصه‌ی تاریخ کتزیاس، کتاب چهارم، بند ۸)

بنابراین، نگارنده، روایت منابع یونانی را مبنی بر اینکه کوروش، کرزوس را زنده نگه داشته است، می‌پذیرد اما ارج و قرب او را نزد کوروش تا حد یک مشاور برجسته، برگرفته از روایت‌های رایج میان لیدی‌ها می‌داند که آن نیز متأثر از بازآفرینی کوروش به عنوان فرزند از دست رفته‌ی شاه ایشان بوده است.

کتاب نامه

- هرودوت،، ۱۳۸۳. تاریخ هرودوت. ترجمه‌ی هادی هدایتی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- هرودوت،، ۱۳۸۹. تاریخ هرودوت، ترجمه‌ی مرتضی ثاقب فر. تهران: اساطیر.
- گزنفون، ۱۳۸۸. کوروش نامه، ترجمه‌ی رضا مشایخی. تهران: علمی و فرهنگی.
- فوتیوس، ۱۳۸۰. خلاصه‌ی تاریخ کتزیاس از کوروش تا اردشیر، ترجمه‌ی کامیاب خلیلی. تهران: کارنگ.
- ا.ت. اومستد. ۱۳۸۰. تاریخ شاهنشاهی هخامنشی، ترجمه‌ی محمد مقدم. تهران: امیرکبیر.
- پی یر بریان، ۱۳۷۹. تازی امپراتوری هخامنشیان از کوروش تا اسکندر، ترجمه‌ی مهدی سمسار. تهران: زریاب
- غلامعلی همایون، ۱۳۵۵. کوروش کبیر در آثار هنری اروپاییان. تهران: انتشارات دانشگاه ملی ایران.
- Relating to Babylonian and Assyrian Historical Texts." In Ancient Near Eastern Texts". Oppenheim, A, Leo
press, 1969 the old Testament. Edited by J.B.Pritchard, Princeton University
- Cyrus' the Great Campaign in 547 B.C. Rollinger, Robert. The Median "Empire", the End of Urartu and
Proceedings of the 1st International Conference on Ancient Cultural (Nabonidus Chronicle II 16). In
.Between Iran and West Asia, Tehran 2004, in press Relations

چاپ شده در هفته نامه‌ی امرداد، یکشنبه: ۱۳۹۰/۱۰/۲۵. شماره‌ی پیاپی ۲۷۰. رویه‌ی ۵ با عنوان «انگیزه و خاستگاه اندرزرگی کرزوس نزد کوروش از دید رخداندنگاران یونانی»